

VARGA DÁNIEL

Újabb adatok a Duna-konföderációs tervezet nemzetközi sajtóvisszhangjához

A Kossuth-emigráció talán legfontosabb dokumentumának a történetével sokan foglalkoztak már,¹ azonban a Helfy Ignác indiszkréciójának köszönhetően nyilvánosságra került tervezet nemzetközi sajtóvisszhangjával kapcsolatban alig született írás. Az *Alleanza* című hetilapban megjelenő cikk európai fogadtatásáról egyedül Kónyi Manó írt részletesebben, illetve Pásztor Lajos az itáliai reakciókról.² A tervezetről néhány helyen megállapították, hogy hatalmas visszhangot váltott ki, esetleg, hogy körbejárta a külföldi sajtót, azonban felmerülhet a kérdés, hogy ezek a megállapítások mennyire állják meg a helyüket.³ Természetesen valóban rengeteg sajtótermék foglalkozott a tervezettel, azonban érdemes megvizsgálni, hogy ezt milyen terjedelemben tette, az olvasók mennyi információt szerezhettek a Duna-konföderációs tervről. A kutatás során bizonyosan nem jutottam hozzá minden olyan laphoz, amely 1862 tavaszán és nyarán valamilyen formában foglalkozott az *Alleanzában* megjelent cikkel, ennek ellenére véleményem szerint a gyűjtés képes arra, hogy megmutassa, milyen változatos vélemények születtek a Dunai-konföderációval kapcsolatban, milyen érvek sorakoztak fel a tervezet mellett és ellen.⁴

¹ Bővebben: Pajkossy Gábor: *Az 1862. évi Duna-konföderációs tervezet dokumentumai*. Századok, 136. évf. (2002) 4. sz. 937–957.; Csorba László: *Százötven év 1848-a – Egy historiográfiai példa tükrében*. In: Tilcsik György (szerk.): *Vas megyei levéltári füzetek* 9. Előadások Vas megye történetéről III. Szombathely, 2000. 329–335.; Szabad György: *Lajos Kossuth's Role in the Conceptualization of a Danubian Federation*. In: Romsics, Ignác – Király, Béla (eds.): *Geopolitics in the Danube region: Hungarian reconciliation efforts, 1848–1998*. Budapest, 1999. 61–98.

² Kónyi Manó: *Deák Ferencz beszédei. 1867–1868*. 5. kötet, második kiadás. Budapest, 1903. 11–77.; Pásztor, Lajos: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*. Roma, 1949. 52–64. Helfy lapjának címe: „L'Alleanza”, magyarul „A szövetség”. A magyar nyelven írt szakirodalmak két formulát használnak, amikor az újság nevét feltüntetik: „a L'Alleanza”, illetve „az Alleanza”. E sorok szerzője helyesebbnek ítéli az utóbbi formulát, egyszer használva a határozott névelőt.

³ Például: „A tervezet napvilágra kerülése külföldön és Magyarországon is óriási visszhangot váltott ki.” Farkas Katalin: *Magyar függetlenségi törekvések 1859–1866*. Budapest, 2011. 44.

⁴ Az *Alleanza* című lap számait a Biblioteca Nazionale Braidense gyűjteményében kutattam, viszont a többi sajtótermékre vagy online kerestem rá, vagy pedig valaki más közlését használtam fel. Mindkét esetben jeleztem a pontos elérést. Kiemelendő, hogy míg a francia, olasz és német nyelvű lapok szabadon elérhetők, addig az angol nyelvűek kutatásához regisztráció szükséges. Az összes hivatkozás elérhetőségét 2020. október elején ellenőriztem.

A tervezet létrejöttének története és az első reakciók

Az 1862. évi Dunai-konföderációs tervezet első körben Klapka György és a balkáni tárgyalásaira készülő olasz küldött, Marco Antonio Canini készítette el, s a megbeszélésekbe Pulszky Ferencet is bevonták. Elképzelésük szerint a Dunai-szövetség Magyarországot, Erdélyt, Romániát, Horvátországot és Szerbiát foglalta volna magában a tagállamok teljes függetlensége és szabadsága alapján. Az „*Egy dunai konföderáció programja*” címet viselő, harminc pontos francia nyelvű tervezetét április 15-én írta alá Klapka Torinóban. Tizenkét nappal később Pulszky ellenjegyzése is rákerült a tervezetre. Canini a Klapka és Pulszky által aláírt tervezettel a tarsolyában kereste fel Kossuth Lajost. A volt kormányzó és a velencei mazzinianus közös eszmecseréje Klapka terveiről Pulszky közreműködésével papírra került, sőt a magyar emigráció legfőbb vezetője alá is írta. Ezek után Kossuth az írás egyik másolatát odaadta Helfy Ignácnak abból a célból, hogy az *Alleanza* című újságjában kezdje el szép lassan népszerűsíteni a Duna-konföderáció gondolatát.⁵ Helfy ehelyett megjelentette az egész dokumentumot május 18-án „*Dunai konföderáció*” címmel. Kossuth már másnap tiltakozott Helfy indiszkrétciója miatt: „A confoederationális projectumot közölvén Önnel, világosan és ismételve, de igen világosan megjegyzém, hogy az ügy tractatus alatt levén, forma szerint nem nyilvánosság elé való, hanem hogy jó lesz, ha azon eszmék alapján, melyek itt formulázva vannak, a közvéleményt a confoederationális solutio iránt előkészíteni [...] Ön e helyett formális diplomatiái documentumot közöl aláírással ellátva s oly alakban, mintha azt én tálnám ki a világnak. Ezzel Ön egy irreparabilis hibát követett el. A tractatusból semmi sem lehet többé – Caninit bizvást visszahívhatjuk. Az ellenség még a tentatívának is útját vágja. Én Canininak aláírásom feltételül szabtam, hogy azt csak privative használja, még a királylyal is csak confidentialiter engedtem közöltetni. Ön pedig egyenesen engem állít elé, nevemben szól s oly alakban, mintha én szólalnék fel a világ előtt. Minő compromissio! És pedig helyrehozhatatlan! [...] Mondom, a hiba irreparabilis. – Legalább annyit megvárok, hogy engem az indiscretio vádjától megóvjon, s annyit megjegyezzen, hogy ez nem nyilvánosságra szánt, forma szerinti documentum, hanem csak eszmecsere alapjául szolgáló materialének volt szánva, de hogy Ön annak fontosságánál fogva jónak vélte azzal a közönséget megismertetni.”⁶

A tervezetet a milánói megjelenés után öt nappal már Pesten is lehetett olvasni francia nyelven. A csak hetenként megjelenő *Alleanzának* először a május 25-i számában volt lehetősége reagálni a történetekre, de addigra már az újságolvasók széles köre valamilyen módon értesülést szerezhetett a Kossuth nevével ellátott dokumentumról. Kónyi Manó szerint „1862. május 23-dikán hozta meg Pestre a párizsi «Le Pays» a dunai confederatio tervének a szövegét, miként e gyűjtemény szerkesztője egy akkor kelt levélből tudja. Ugyanezen forrás szerint 24-dikén este a nemzeti kaszinóban az 1861-diki fölirati és határozati párt több tagja tárgyalta a tervet, s mindnyájan egyetértettek abban, hogy azt a leghatározottabban vissza kell utasítani, s erről Kossuthot is értesíteni kell.”⁷

⁵ A keletkezés körülményeiről részletesen: Pajkossy: Az 1862. évi Duna-konföderációs tervezet dokumentumai, id. mű

⁶ Kossuth Lajos – Helfy Ignác, 1862. máj. 19. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) R 65 Helfy Ignác. 1. H 6. A magyar nyelvű levéltári forrásokat betűhíven közlöm.

⁷ Kónyi: *Deák Ferencz beszédei*, V. 46.

A francia nyelvű sajtó

Helfy azt állította, hogy táviratban értesítette az európai sajtót, hogy a megjelent tervezet nem Kossuth műve. Kónyi megpróbált utánajárni ennek, s a tervezet sajtómegjelenésével kapcsolatban Párizsból az alábbi információkat kapta: „A párizsi hírlapok 1862. május 21-dikén közölték a confederationális tervet, s ettől a naptól fogva június 2-dikéig sem az Agence Havas, sem a hírlapok ez ügyben sem czáfoló, sem másnemű nyilatkozatot nem tettek közzé.”⁸

A párizsi *Le Pays* május 21-jei száma valóban tartalmazza teljes terjedelemben a tervezetet, azonban fontos kiemelni, hogy Helfy előszavát nem.⁹ Így tehát érdemes itt jelezni, melyek azok a fontosabb pontok, amelyekkel a korabeli magyar olvasó nem találkozhatott, amikor kezébe vette a neves párizsi újságot. Főleg az utolsó négy sor hiánya következtében könnyedén félre lehetett értelmezni a szöveg szerepét.

„Az egyik korábbi kiadványunkban bejelentettük Kossuth Lajos egyik fontos írásának a kiadását a dunai országok jövőbeli szerveződéséről.¹⁰ Örömmünkre szolgál, hogy mi lehetünk az elsők, akik ezt az írást az olasz közvélemény számára kínálhatjuk, és amelyet minden bizonnyal nagy érdeklődéssel fognak olvasni, mert ez a tervezet, ha megvalósulna, Itália számára kettős előnnyel járna: megsemmisíti a legfélelmetesebb ellenségét, és a helyén olyan szövetséget teremtene, amely a saját érdekében kénytelen lenne erőt adni az új (olasz) királyságnak ahhoz, hogy a sajátja is úgyszintén növekedjen.

[...]

Tápláljuk azt a reményt, hogy azok a népek, amelyekhez a tiszteletreméltó államférfi szavai szólnak, teljesen megértik majd őt, és félretéve a hamis kételyeket és kisszerű gyanúkat, egyetértéssel és boldogan magukévá tesznek egy olyan tervet, amelyet a legtisztább patriotizmus és emberség vezérel, és amely önmagában olyan egyezmény, amely biztosítja mindegyikük függetlenségét, és véget vet az abszolutizmus uralmának azokon a gyönyörű, mégis szerencsétlen tájakon.

Megragadjuk a lehetőséget, hogy jelezzük olvasóinknak, hogy ezt az okmányt nem szabad hivatalos politikai dokumentumnak tekinteni, hanem egyszerűen egy vázlatnak, vagy ha akarjuk, körvonalaknak, amelyre alapozva a dunai népek szabadon tárgyalhatnak a közös érdekeikről, egy stabil rendszer létrehozásáért országaik érdekében.”¹¹

A többi francia újság, az említett *Le Pays*, illetve a *La Presse* kivételével, jóval kevesebbet foglalkozott az *Alleanza* május 18-i számában megjelent tervezettel. A *Journal des débats* például kettő sorban, a *Constitutionnel* és a *Temps* először kettő, majd négy sorban ismertette a tervezetet.¹² Ezek az újságok vélhetően csak azt jelentették meg, ami eljutott hozzájuk

⁸ Kónyi: *Deák Ferencz beszédei*, V. 15.

⁹ *Le Pays*, 1862. máj. 21. 2. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k46558265/f2.item> (letöltés: 2020. okt. 03.)

¹⁰ Az *Alleanza* március 23-án megjelent írására utal a szerző. Helfy itt jelezte, hogy Kossuth hamarosan részletes programmal fog előállni.

¹¹ *L'Alleanza*, 1862. máj. 18. 1. A Duna-konföderációs tervezet előszava (részlet). Ahol külön nem jeleztem, saját fordítás alapján idéztem. A lektorálásért köszönet Törzsök Évának és Juhász Nikolettnek.

¹² *Journal des débats*, 1862. máj. 19. 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4530631.item> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Le Constitutionnel* 1862. máj. 19. 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k672831b.item> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Le Constitutionnel* 1862. máj. 20. 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k453064d.item> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Le Temps*, 1862. máj. 19. 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2211717.item> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Le Temps*, 1862. máj. 20. 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k221172m.item> (letöltés: 2020. okt. 3.)

az *Agence Havason* keresztül.¹³ A *Presse* először szintén csak négy sorban foglalta össze a szövegét, azonban a május 22-ei számában már bemutatta a tervezet legfontosabb pontjait. A cikket, amelyet egy bizonyos AD. Gaiffe jegyez, az alábbi sorokkal fejeződik be: „Anélkül, hogy belemennénk Kossuth úr elképzelésének részleteibe, elmondható, hogy a Dunai Konföderáció számos Kelet-Európában függőben levő kérdés megoldását előkészítő eszköznek tekinthető.”¹⁴

Kónyi az iránt is érdeklődött, hogy mi lett a Kossuth által írt „*Felvilágosítások*”-nak a sorsa. Ezzel kapcsolatban az alábbi információkat kapta: „Az *Agence Havas* június 2-dikán kiadott számában, a harmadik hasábon, az utolsó hírek között a következő távirat olvasható: «Milánó, jun. 2. Kossuth az Alleanzában fontos fölvilágosításokat közöl a dunai népeknek, a magyaroknak, szerbeknek, románoknak confederatiójára vonatkozó tervéről» Ezt a táviratot szóról-szóra és minden megjegyzés nélkül lenyomatták a *Le Pays*, a *Siècle*, a *Constitutionnel* stb. Magukra a fölvilágosításokra azonban e lapok nem tértek vissza és szövegét nem közölték.”¹⁵

Kónyi ebben az esetben nem közölt pontos információkat. A *Journal des débats*, a *Presse* és a *Constitutionnel* valóban csak ennyit jelentetett meg Kossuth felvilágosításaival kapcsolatban, azonban a *Siècle* című újság június 12-én részletesen, nagy terjedelemben ismertette az *Alleanza* június elsejei számában megjelenteket. A szöveg az alábbi bevezetővel kezdődik: „A Kossuth úr által előterjesztett Dunai Konföderáció terve, miként az könnyen megjósolható volt, értekezések és viták olyan tengerét gerjesztette, amelyek közepette az illusztris magyar államférfi eredeti gondolata elsikkadt vagy jelentőségét veszítette. Kossuth úr részletes, az első publikációjához egyfajta sorvezetőt jelentő kommentárt küldött az *Alleanza*-nak. Íme a feljegyzés fő pontjai.”¹⁶

Az angol nyelvű reakciók

Jelentős számú angol nyelvű újság összesen csak ennyit közölt a tervezetről május 19-én és 20-án: „Az *Alleanza* közlése Kossuth kiáltványát, amelyben felszólítja a magyarokat, a szlávokat és a románokat, hogy egyesüljenek konföderációban.”¹⁷ Egy újság azonban rendkívül hosszú cikkben, *Mi az a Kossuth?* címen részletesen foglalkozott a volt kormányzó életével, kitérve a nevezetes tervezetre is. A skót *Courier and Argus* május 20-án az alábbiakat írta: „Kossuth kiadott egy kiáltványt. Felszólítja a magyarokat, a szlávokat és a románokat, hogy forradalmi céljaik elérése érdekében konföderációban egyesüljenek. A forradalom önmagában nem bűn. Előállhat olyan helyzet egy országban, amely feljogosítja még a legtűrelmesebb vagy a legvallásosabb embert is, hogy fegyvert ragadjon. Amikor azonban külföldieket látunk, akik felkelést szítanak olyan országokban, melyek uralkodója még soha nem nyomta el őket, akkor motívumaikat a lehető legnagyobb komolysággal kell megvizsgálni. A

¹³ Agence Havas – 1835-ben alapított távirati iroda Párizsban

¹⁴ *La Presse*, 1862. máj. 22. 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4794388.item> (letöltés: 2020. okt. 3.)

¹⁵ Kónyi: *Deák Ferencz beszédei*, V. 15–16.

¹⁶ *Le Siècle*, 1862. jún. 12. 2. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k7276750/f2.item> (letöltés: 2020. okt. 3.)

¹⁷ Például: *The Daily News*, 1862. máj. 19. 5. <https://www.newspapers.com/image/390855555/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *The Guardian*, 1862. máj. 19. 4. <https://www.newspapers.com/image/257620805/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *The Leeds Mercury*, 1862. máj. 19. 2. <https://www.newspapers.com/image/390411447/> (letöltés: 2020. okt. 3.)

románoknak és a török szultán fennhatósága alatt élő maroknyi szlávoknak semmi köze nincs a magyar ügyhöz, és nincs okuk panaszra amiatt, ahogy a [török] Porta bánik velük. Aki saját vezetői ellen hecceli a népet, nem tesz mást, mint tévútra vezet, és amikor azt látjuk, hogy Kossuth elkötelezetten munkálkodik ezen, azok után, hogy számos alkalommal csodálatát fejezte ki a szelíd muzulmán uralom iránt, bizonyosak lehetünk benne: a nemzetek feletti törvényes rend ellenségéről van szó, akiből hiányzik a kötelező tiszteletadás és hála.”¹⁸

Természetesen ennél fontosabb lehet az, hogy a legtekintélyesebb angol lap, a *Times* mennyit foglalkozott a kérdéssel. Egyrészt május 19-én írt két sort a tervezettel kapcsolatban, majd június 11-én az alábbi olvasói levelet jelentette meg:¹⁹

„Uram!

Az isten óvjon minket barátainktól! Ellenségeinket majd saját erővel legyőzzük. E régi szólás helyességének újabb szembeötlő bizonyítékával szolgált nemrég Kossuth Úr a «Dunai Szövetségről» hirdett programjában. [...] Hígye el, Uram, hogy a szenvedély még nem vakított el minket annyira, hogy egy olyan államszövetség után futnánk, amely előbb-utóbb nemcsak Magyarországot törölné Európa térképéről, hanem nemzetiségünknek is megadná a haláldőfést. Magyar vérünk makulátlan. Szent István koronáját épségben akarjuk megőrizni. Mindent kockára teszünk a Pragmatica Sanctio fennmaradásáért. [...] Sem osztrák parlamentre, sem Dunai Szövetségre nincs szükségünk. «Magyarország» akarunk maradni.”²⁰

A visszafogott, illetve néhány helyen erősen ellenséges sajtóvisszhangot talán indokolhatja a hivatalos angol külpolitikának a hozzáállása minden olyan tervezethez, amely a Habsburg Birodalom felbomlásával számolt. London a Bécs központú monarchia létét az európai erőegyensúly egyik alappilléreként határozta meg. Éppen ezért nem meglepő, hogy nem foglalkoztak a tervezettel, nem készültek elemzések vagy születtek olvasói levelek a témában. A *Politikai Ujdonságok* egyik 1862-es száma tömören foglalta össze a *Times* politikai állásfoglalását a Habsburg Birodalommal kapcsolatban: „A «Times» mindig Ausztriának, mint nagyhatalmasságnak fennállása mellett szállt síkra. Nézete pedig az lévén, hogy Ausztria Magyarország nélkül nem nagyhatalmasság.”²¹

Az olasz nyelvű reakciók

Az olasz lapok, érthető módon, jóval többet foglalkoztak a témával, és pozitívabb módon nyilatkoztak a tervezetről. Általánosan elmondható, hogy az európai erőegyensúly szempontjából a konföderáció létrehozását fontosnak és szükségesnek látták.²² A Duna-konföderációs tervezetet teljes terjedelemben közölte például a nápolyi *Popolo d'Italia*, a torinói *Stampa*,

¹⁸ *The Courier and Argus*, 1862. máj. 20. 2. <https://www.newspapers.com/image/396695294/> (letöltés: 2020. okt. 3.)

¹⁹ *The Times*, 1862. máj. 19. 12. <https://www.newspapers.com/image/32766451/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *The Times*, 1862. jún. 11. 23. <https://www.newspapers.com/image/33074723/> (letöltés: 2020. okt. 3.)

²⁰ Amelie Lanier kutatásai szerint Széchenyi Béla, Széchenyi István fia írhatta ezt a cikket. Itt az ő fordítását használtam fel. Lanier, Amelie: *Széchenyi István és Széchenyi Béla cikkei a Timesban 1859–1862*. Budapest, 2011. 120–121.

²¹ *Politikai Ujdonságok*, 1862. máj. 28.

²² Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 60.

a firenzei *Nazione* és a milánói *Perseveranza*.²³ Az utóbbi lap az alábbiakat írta, amit több más lap is átvett: „Ha Kossuth tekintélyes szavát meghallgatnák és követnék ezek a népek, akkor Kelet-Európában valóban felkészülhetnének számos más függőben lévő kérdés megoldására. A dunai-konföderáció kevésbé riasztaná el a konzervatív hatalmakat, hogy ősztén foglalkozzanak a török és az osztrák birodalom felbomlasztásával, és megalkossák az európai egyensúlyt annak valódi alapjain, azaz a szabad népeken.”²⁴

A nápolyi *Omnibus* a tervezet lényegi pontjainak összefoglalása végén az alábbiakat fogalmazta meg: „Nekiünk nem marad más, minthogy azt kívánjuk, hogy a nagylelkű javaslatokat, Kossuth nemes szavait pártatlanul hallgassák meg és kövessék az általuk megszólított népek, mert mindenkinek a saját érdekei szerint kell törekedni arra, hogy életet adjon egy olyan elképzelésnek, amely a legszebb jövőt biztosítja számára.”²⁵

A livornói *Faro* című újság, bár nem közölte teljes terjedelemben a cikket, a címlapján részletesen ismertette a tervezet főbb pontjait, azzal a megjegyzéssel, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni a téma fontosságát, ezért kell feltétlenül foglalkozni az *Alleanza*-ban megjelent írással. Az újság megjegyezte, hogy Kossuth olyan tervezetet adott ki, amely nemcsak a magyaroknak akar jót, hanem a Duna-térségben élő többi nép számára is, amelyek szintén elnyomó kormányok súlya alatt sínylenek. A magyarok felismerték, hogy országuk különböző elemei következtében nagyon nehéz egységes államot alkotni, s most Kossuth közérthetően, pártatlanul mutatja be azokat az alapelveket, amelyeknek a megoldást jelentő szövetségi paktum alapjául kell majd szolgálniuk. Az utolsó sorok pedig megegyeznek az előbb idézett nápolyi újságban megjelentekkel.²⁶

A tervezet szintén kedvező fogadtatásban részesült a *Monarchia Nazionale*-ben, a torinói hivatalos újságban. A lap szerint csak a konföderációs tervezet megvalósításával lehet biztosítani a békét és a szabadságot az összes dunai nemzetiség számára, továbbá: „Hisszük, hogy Kossuth Lajos javaslatát érdemes mélyen tanulmányozni és hathatósan támogatni; úgy véljük, az *Alleanza* hasznos munkát végzett ennek segítségével. Többet tehetne, ha belekezdene részletes kibontásába, illetve bemutatná a lehetőségét és a módját annak, hogyan lehet átültetni a gyakorlatba.”²⁷

Érdekességként érdemes kiemelni a római *Vero Amico del popolo* című újság tudósítását, amelynek kiindulópontja vélhetően egybeesett a Pápai Állam hivatalos álláspontjával: a lap, amely csak agitátornak nevezi Kossuthot, rámutat arra, hogy a jelenlegi általános politikai helyzetben, a görög felkelés idején, hamarosan bekövetkező garibaldista akció előtt – amely Velence megszerzésére irányulhat – nagy jelentőséget kell tulajdonítani ennek a

²³ Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 59., 80.

²⁴ *La Perseveranza*, 1862. máj. 18. (azaz egy napon jelent meg itt és Helfy lapjában is a tervezet) Közli: Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 59.

²⁵ *L'Omnibus*, 1862. jún. 3. Közli: Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 59.

²⁶ *Il Faro*, 1862. máj. 25. 1. <https://play.google.com/books/reader?id=VO3-nJNXuYC&hl=hu&pg=GBS.PA28-IA97> (letöltés: 2020. okt. 3.)

²⁷ *La Monarchia Nazionale*, 1862. szept. 11. Közli: Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 60.

dokumentumnak, amely provokálhatja az európai hatalmakat. Sajnos a tervezet bemutatására már nem került sor az újságban.²⁸

A magyarországi visszhangok

A német sajtóban megjelent írások ismertetése előtt feltétlenül szükséges röviden kitérni a magyar újságokban megjelent reakcióikra is, hiszen sok-sok gondolati átfedés figyelhető meg a német és a magyar nyelvű cikkek között. Ezenkívül azt is érdemes kiemelni, milyen politikai környezetbe robbant be a nevezetes tervezet. A hazai politizáló elit számára a korszakban világos volt, hogy a hatalmas szláv és hatalmas germán tömb közé szorulva a magyarságnak szüksége van egy védőernyőre. A Habsburg Birodalom alkalmas lenne erre, ha teret tudna engedni a benne élő nemzetiségeknek. Deák Ferenc azt gondolta, hogy bár a birodalom jelenleg nincsen a legjobb állapotban, de átalakítható úgy, hogy a magyar igényeknek megfelelő legyen. Kossuthék viszont azt hirdették, hogy a birodalom leszerepelt, nem átalakítható, elnyomja a benne élő népek önrendelkezési törekvéseit, ezért meg kell tőle szabadulni, s a nemzetiségekkel meg kell egyezni.²⁹

1860–1861-ben magyar részről a nemzetiségekkel való megbékélést és összefogást hirdető szövegekben – és ezek kedvező visszhangjában – nem volt hiány, amikor azonban a konkrét kérdések kerültek szóba az 1861-es országgyűlés során, kiütköztek az ellentétek. A nem magyar nemzetiségek vezető rétegei területi autonómiára törekedtek: magyar részről a román és a szerb igények már korábban is ismertek voltak, a szlovák igények megjelenése azonban nagy megdöbbenést keltett. A Határozati Párt tagjai közül számosan készek voltak tényleges engedményeket tenni a nemzetiségeknek, azonban a felszabadító háború reményének az elbizonytalanodásával párhuzamosan (Kossuthék jelezték, hogy nem lehet tudni, mikor fog kitörni egy olyan háború, amelybe a magyar szabadság ügyét bele lehetne vonni, ezért tovább kell várni a megfelelő alkalomra) egyre erősödtek az ellentendenciák. A felirati pártiak agitációja egyre inkább érvényesült, miszerint a határozati pártiak a nemzetiségek megnyerése érdekében hajlandók „feldarabolni az országot”. Kecskeméthy Aurél így jellemezte az agitáció célját: „...minél mélyebben fogunk bepillantani a nemzetiség kérdésébe, annál bizonyosabban fog kifejlődni annak tudata, hogy Ausztriával s uralkodó házával kibékülésünk ára nem oly nagy, mint amelyet a nemzetiségek követelnek, s ügyetlen forradalmáraink megadni készek lennének.”³⁰

A kérdést tárgyaló nemzetiségi bizottság többsége az Eötvös József, Deák Ferenc és Andrássy Gyula egyetértésével kidolgozott elvi nyilatkozatában csak egy „politikai nemzetet” ismert el, ugyanakkor leszögezte, hogy a nemzetiségek, a magyart is beleértve egymással egyenjogúnak tekintendők. Kossuth elítélte az országgyűlés szűkkeblű nemzetiségi politiká-

²⁸ *Il Vero Amico*, 1862. máj. 27. 230. <https://play.google.com/books/reader?id=agFiXbO5CxsC&hl=hu&pg=GBS.PA229> (letöltés: 2020. okt. 3.)

²⁹ Érdemes kitérni arra a megoldási tervezetre is, amelyet Andrássy Gyula – Pulszky Ferenc közreműködésével – írt 1850-ben, amikor még Kossuth egyik legfőbb követőjeként lehetett számontartani. Az *Eclectic Review* londoni lap hasábjain *The Present Position and Policy of Austria* címmel megjelentetett írásában Ausztria szempontjából vizsgálta 1848–1849 tanulságait. Arra tett javaslatot, hogy Ausztriát föderatív módon kellene átalakítani, amelynek köszönhetően megoldódna a nemzetiségi kérdés, és így stabil nagyhatalomként képes lenne betölteni a szerepét az európai hatalmi erőegyensúlyban. Andrássy ekkoriban még Magyarország belső föderalizálását is hajlandó volt elfogadni. Csorba László: *Kossuth és Andrássy az emigráció első éveiben*. In: Deák Ágnes – Völgyesi Orsolya (szerk.): *História mezején: A 19. század emlékezete. Tanulmányok Pajkossy Gábor tiszteletére*. Szeged, 2011. 65–73.

³⁰ Szabad György: *Forradalom és kiegészítés választóján (1860–1861)*. Budapest, 1967. 508–551.

ját, s leszögezte, hogy abban az esetben, ha az emigrációval szervezeti kapcsolatban állók „azon túl nem akarnak menni, úgy sajnálattal kell kijelentenem, hogy utaink elválnak, politikánk meg nem egyezik”. A Határozati Párt vezetőségében lévő s az emigrációval kapcsolatot tartók egy csoportja Tisza Kálmánnal és Podmaniczky Friggyessel az élen felléptek azok ellen, akik a nemzetiségi politikában a kossuthi koncepciót kívánták követni. Mindezen felül a Határozati Párt balszárnyának vezető tagját, Szilágyi Virgilt – miután kiderült, hogy kapcsolatot tart fent Kossuthtal – letartóztatták, így tovább gyengült a volt kormányzó-elnök befolyása a párton belül.³¹ A magyar emigráció vezetői azt szerették volna elérni, hogy a Határozati Párt a kossuthi koncepciót kövesse, azonban ők is a kiegyezést kezdték el pártolni, csak éppen magasabb áron, mint a Deák-féle Felirati Párt tagjai. 1862-re a magyar politikai elit tehát úgy döntött, fontosabb a birodalommal való megegyezés és így a magyar szupremácia megőrzése, mint Kossuth eszméinek a követése. A Határozati Párt részéről a nemzetiségekkel való megegyezés tehát lekerült a napirendről.³² Ilyen hazai politikai helyzetbe robbant be a Kossuth nevével ellátott Duna-konföderációs tervezet.

A tervezet rövidítve, fontos részleteket kihagyva, Kecskeméthy Aurél kommentárjával el látva június 6-án jelent meg a *Sürgöny* című félhivatalos lapban, majd a *Pesti Hirnök*ben június 7-én. A Bécsből pénzelt és sugalmazott lapok kozmopolitizmussal vádolták meg Kossuthot, aki kész feláldozni a magyarok jogait.³³ Kecskeméthy a *Sürgöny* június 17-i számában már egyenesen azt állította, hogy Kossuth „fömládozta a nemzeti létünk alapelveit, országunk jogállapotát, a történelmi jogot, a haza integritását”. A *Pesti Hirnök*, az arisztokráciához és az egyházzal közel álló lap szerint a tervezet „csak folytatása azon örült politikának, amely 1848-ban a márciusi fejleményekhez vezetett”.³⁴

A Felirati Párt közlönye, a *Pesti Napló* éppoly kevésbé vett tudomást Kossuth tervéről, mint a Határozati Párt lapja, a *Jövő*. Ez utóbbi szerkesztőség egyik tagja azt mondta Kónyinak, hogy azért hallgattak a tervről, mert azt nem helyeselték, ugyanakkor nem akarták Kossuthot kompromittálni.³⁵ Viselkedésüket az is indokolhatta, hogy tudták, a Kossuthtal való nyílt szembe fordulás árthat a népszerűségüknek.³⁶ Főleg úgy, hogy az emberek nem is akarták elhinni, hogy Kossuthtól származik a tervezet, s bizonyosak voltak benne, hogy a volt kormányzót Bécs ezekkel a koholt hírekkel akarja népszerűtlenné tenni. Búsbach Péter visszaemlékezése jól érzékelteti a tervezet magyarországi fogadtatását: „Mi, itthon, e tervet június első napjai valamelyikén az akkori hivatalos lapban: a »Sürgöny« - ben olvastuk; nevetve mondtuk egymásnak: »A kormány ily sületlenséggel akarja Kossuth népszerűségét előtűntetni lerontani« – s félredobtuk a lapot, annyival inkább: mert sem a »Pesti Napló«, Deák Ferenc közlönye, sem a »Magyar Sajtó«, a »határozatisták« lapja azt nem hozta. De csakhamar más nézetre kellett térnünk. Bárhova mentünk, kaszinóban, körben, társaságban, mindenütt e szörnyszülőtről beszéltek és csakhamar a külföldi nem-német lapok is közölték e »szövetség« tervét, sőt apránként azon magyar lapok is, a melyek eddig következetesen elhallgatták, itt-ott oly észrevételeket tettek, a melyek többé kételkednünk sem engedtek a tervezet létezésére és Kossuth apasága felett. Sőt jöttek kritikák Kossuth menekült

³¹ Szabad: *Forradalom és kiegyezés választóján*, 552–558.

³² Csorba László: *Az önkényuralom kora (1849–1867)*. In: Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Budapest, 2005. 290–292.; uő: *1861, a forradalom és a kiegyezés igazi választója*. In: Szilágyi Aladár (szerk.): *Mit akartak ezek a magyarok?* Nagyvárad, 2015. 168.

³³ Szabad György: *Kossuth irányadása*. Budapest, 2002. 217.

³⁴ Lukács Lajos: *Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849–1867*. Budapest, 1955. 319.

³⁵ Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, V. 47.

³⁶ Lukács: *Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849–1867*, 319.

társaitól, magyaroktól is, s ezek levelei kézzől-kézre jártak. A politikai pártok összejöveteleiről és azok megbotránkozásáról szállingóztak hírek.”³⁷

A Jókai Mór által szerkesztett *Magyar Sajtó*, a Határozati Párt közlönye egészen május 31-ig hallgatott a tervről. Az e napon megjelent számában a következőket lehetett olvasni: „A francia és német lapok által terjesztett magyar manifestum, mely a dunai confederatio eszméjére vonatkozik, mint biztos kútfőből írhatjuk, apokryph.” A császári rendőrség azonban maga elé idézte Jókait, és követelte tőle, hogy lapja nyilatkozatát mint a valóságnak meg nem felelőt vonja vissza. Jókai engedett a felszólításnak: „Az államelvek, melyek a Szent István birodalma alatt értett Magyarországnak bárki által, bármi érdekében, bármi árért történhető megcsorbításán alapulnak, nézeteinkkel soha nem találkoztak és egyezésünket soha nem bírandják.”³⁸ A kritikák közül még Szemere Bertalanét kell kiemelni, aki – bár korábban Kossuthot elvakult nacionalizmussal vádolta – felháborodva tiltakozott a „szellemi szörnyetegnek” bélyegzett tervezet ellen a *Pesti Hírnök* június 11-ei számában.³⁹

A német nyelvű sajtó

Az ausztriai német nyelvű lapok közül egyetlenegyét találtam, amely teljes terjedelemben ismertette a tervezetet, igaz, Helfy előszava nélkül, a többi lap általában csak a lényeges pontokat emelte ki. A *Morgen-Post* május 28-i száma egy előszóval látta el a tervezetet, mely szerint Kossuth tervének a lényege az, hogy az újonnan létrejövő Duna-konföderációról leválasztaná a német tartományokat, hogy a „jövő Ausztriájában” a központ Bécsből Pestre kerülhessen. A német nyelvű lap felteszi a kérdést, hogy minek kísérletezni a Habsburg Birodalom felbomlasztásával, hogy aztán a helyén szerencsétlen változtatásokkal egy utánzatot építsenek. Az újság azonban tanulságosnak nevezi Kossuth kiáltványát, mivel szerinte a tervezet megmutatja annak az ideának az erejét, melyből maga Ausztria is megszületett.⁴⁰

A *Presse* május 26-i száma (itt jelent meg az első olyan német nyelvű írás, amely bővebben foglalkozott az *Alleanz*ában megjelent tervezettel) arról írt, hogy Kossuth azért állhatott elő a mostani tervével, mert belátta, hogy egy teljesen önálló Magyarország létrejötte nem lehetséges. A lap szerint, ha felbomlana a Habsburg Birodalom, a helyén egy hozzá hasonló államnak kellene létrejönnie, így az Ausztria széthullásából születő, éppen csak felszabadult államoknak nyomban fel kellene áldozniuk a véres harcok árán kivívott függetlenségüket a Dunai Szövetségben. A *Presse* előhozakodott a kulturális különbségekkel is, azt sugallva, hogy a magyaroknak civilizálatlan keleti és déli szomszédjai helyett a németekkel kellene megegyezniük: „A magyaroknak egy tucat olyan nemzetet kellene eltűnőniük, kiknek intellektuális és politikai fejlettsége, anyagi jóléte, mezőgazdasága és ipara messze elmarad a magyar színvonalától, ezáltal az István-kori Magyarország civilizációjának terjeszkedésére rendkívül hátráltatóan hatna.”⁴¹

A *Presse* a továbbiakban szembeállította Kossuth tervét az 1861. évi februári pátenssel, s bizonyítani igyekezett, hogy a magyarságnak mennyivel jobb alternatíva az utóbbi. Az újság kétségbe vonta, hogy a magyarok hajlandók lesznek majd alárendelni magukat egy olyan államnak, amely az állításuk szerint sokkal központosítottabb lenne, mint Ausztria, és

³⁷ Búsbach Péter: *Egy viharos emberöltő*. 2. köt. Budapest, 1906. 214–215.

³⁸ Kónyi: *Deák Ferencz beszédei*, V. 48.

³⁹ Lukács: *Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849–1867*, 321.

⁴⁰ *Morgen-Post*, 1862. máj. 28. 1. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=mop&datum=18620528&seite=1&zoom=33> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁴¹ *Die Presse*, 1862. máj. 26. 1. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=apr&datum=18620526&seite=1&zoom=33> (letöltés: 2020. okt. 3.)

amelynek alkotmánya jóval kevesebb önállóságot biztosítana, mint a jelenlegi császári alkotmány.⁴² A cikk úgy végződött, hogy izgatottan várják, hogyan fog majd a Határozati Párt reagálni Kossuth tervére. A lap június 16-i száma megadta a választ: értesüléseik szerint a párt tagjai között nagy csüggedtség honolt, s teljesen csalódottan fogadták Kossuth tervét. Az újság a továbbiakban egy hosszú történettel próbált érvelni amellett, hogy a magyaroknak a Duna-medencében élő népek helyett a németekkel kellene kiegyezniük. Az egy román és egy magyar paraszt falubeli találkozásáról szóló mese szerint e két nemzet fiai sohasem tudnának semmiben sem megegyezni, éppen ezért elképzelhetetlen, hogy a magyarok engedjék, hogy Bukarestből vagy Belgrádból kormányozzák őket. „Egyhangú ítélet uralkodik az országban a tervezetről: Kossuth megőrült!” – olvasható a lapban.⁴³

További hírlapokat vizsgálva megállapítható, hogy a Kossuth nevéhez fűzött tervezetet igyekeztek úgy beállítani, hogy az rendkívül nagy veszéllyel jár a németiség számára. A *Salzburger Zeitung* például megállapította, hogy Kossuthnak a mostani szülőhazája már nem elég, túl szűk számára, s egy Dunai Szövetség megalkotásával nagyobbakat akar. Az újság ismertette, hogy Kossuth a Dunai Szövetséget Bajorország, a Fekete-erdő és az Osztrák Főhercegség nélkül képzelel el, azonban felhívta a figyelmet, hogy Corvin Mátyás már uralta Bécset, amit történelmi precedensnek lehet tekinteni. Ugyanitt pár sorral lejjebb már azt írta a lap, hogy Párizsban a tervezetet egyszerűen selejtnek tekintik.⁴⁴

Mindemellett gyakran előfordult, hogy nem is próbáltak önállóan érvelni a tervezet ellen, egyszerűen csak átvették a magyarországi sajtóban megjelenteket. A *Vaterland* június 11-én a Kossuth nevével ellátott programmal kapcsolatban közölte a *Magyar Sajtó* helyreigazítását. A Brünnben (Brno) megjelenő *Mährischer Correspondent* június 12-én ugyanígy tett. Az olmützi (Olomouc) *Neue Zeit* június 17-én Szemere Bertalan Fényes Eleknek írt leveléből közölt hosszú részleteket. A *Laibacher Zeitung* rövidebb terjedelemben szintén a volt miniszterelnök írásával foglalkozott.⁴⁵

Nemcsak a Bécs által felügyelt lapok írtak negatívan a tervezetről. A neves augsburgi lap, az *Allgemeine Zeitung* első körben egy június 9-én kelt bécsi levelet közölt, mely szerint a *Magyar Sajtó* csak Kossuth renoméját akarta menteni, amikor koholmányt állította be a Duna-konföderációs tervet.⁴⁶ Egy másik, június 12-én Bécsből érkező tudósítás szerint a Határozati Párt tagjai elpártoltak Kossuthtól, aki egy illúzió kedvéért képes lenne feláldozni a magyarságot. A magyar közvéleményben megjelent egyfajta kiábrándulás, mivel egyértel-

⁴² Egy másik lap, a *Laibacher Zeitung* – miután bemutatta a Duna-konföderációs tervezet főbb pontjait – szintén amellett érvelt, hogy a magyarságnak Bécset kell választania, mivel Ausztria földrajzi szükségesség, s a februári pátenssel nagyobb szabadságot tud biztosítani, mint amelyet Kossuth tudna nyújtani, akinek a tervezete ráadásul sohasem lesz megvalósítható. *Laibacher Zeitung*, 1862. máj. 28. 1. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=lbz&datum=18620528&seite=1&zoom=33> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁴³ *Die Presse*, 1862. jún. 16. 2. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=apr&datum=18620616&seite=2&zoom=33> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁴⁴ *Salzburger Zeitung*, 1862. jún. 11. 3. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=sza&datum=18620611&seite=3&zoom=33> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁴⁵ *Die Neue Zeit*, 1862. jún. 17. 2. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=dnz&datum=18620617&seite=2&zoom=33> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Laibacher Zeitung*, 1862. jún. 16. 1. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=lbz&datum=18620616&seite=1&zoom=33> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁴⁶ *Allgemeine Zeitung*, 1862. jún. 13. 4. <https://play.google.com/books/reader?id=eeNDAAAACAAJ&hl=hu&printsec=frontcover&pg=GBS.PA2724> (letöltés: 2020. okt. 3.)

művé vált számukra, hogy külföldről nem lehet segítségre számítani.⁴⁷ Tíz nappal később a neves lap már nagyobb terjedelemben foglalkozott a kérdéssel egy véleménycikk keretében, amelyben az az állítás olvasható, hogy egy jövőbeni magyar–szláv–román állam létrehozása a magyar nemzet számára az öngyilkosságot jelentené. A lap, miután kijelenti, hogy Szent István birodalmában jelenleg öt és félmillió magyar mellett tízmillió nem magyar nemzeti-ségű él, felteszi a kérdést, hogy maradhatna fönt ez az öt és félmillió magyar, ha az újonnan létrejövő államalakulat a Kárpátoktól a Balkánig, az Adriai- és Égei-tengerig terjedne. Azt a következtetést vonja le, hogy a magyarság oltalmazói a déli, északi és keleti szláv erők ellen kizárólag csak a németek lehetnek. Az augsburgi lap arról is írt, hogy a magyar emigrációhoz legközelebb álló Határozati Párt igyekezett letagadni Kossuth programját, mivel ha nem így tesz, minden hitelét elvesztette volna az országban. Az *Allgemeine Zeitung* június 26-i számában újra foglalkozott a *Magyar Sajtó*nak a tervvel kapcsolatos álláspontjával. A lap a továbbiakban azt is megjegyezte, hogy nemcsak Szemere Bertalan lépett fel Kossuth kiáltványa ellen, ugyanis hozzájuk és a *Pesti Hirnök*hez is érkezett egy levél, melyben az olaszországi magyar légió tisztjei tiltakoztak a Duna-konföderációs tervezet ellen.⁴⁸ A *Kölnische Zeitung* 1862. június 2-i száma Eötvös József tollából származó cikket közölt a tervezetre vonatkozólag.⁴⁹

A hamburgi republikánus újság, a *Nordstern* szintén határozottan ellenezte a projektet. A lap szerint Kossuth lemondott korábbi republikánus érzelmeiről, s most egy új szláv államot akar létrehozni, amelynek köszönhetően Cseh- és Morvaország német tartományai veszélybe kerülhetnek. A lap megállapítja, hogy a Duna-konföderáció létrehozása csökkentené a német befolyást a térségben.⁵⁰ A németországi emigránsok *Deutsche Einheit und Freiheit* nevű londoni egylete megbízásából Karl Blind *Deutschland und Ungarn. Gegen Kossuth's Plan einer Donau-Confederation* címmel röpiratot tett közzé. A dokumentum szerint sokkal jobb lenne, ha a magyarok a nagy szláv tengerben a megegyezést a németekkel keresnék, de nem Bécs „fekete-sárga” központosító programja, hanem a kölcsönös függetlenség és szabadság jegyében. A röpirat szerint Kossuth Magyarországot a szlávok kezébe akarja játszani, ami azt eredményezné, hogy Németország kapujánál Oroszország mellett egy másik nagy szláv állam jönne létre.⁵¹

Pacifico Valussi, az *Alleanza* egyik szerzője magyarázni igyekezett, miért csak negatív véleményekkel lehetett találkozni a német nyelvű lapokban. Valussi szerint úgy látták a

⁴⁷ *Allgemeine Zeitung*, 1862. jún. 16. 14. <https://play.google.com/books/reader?id=eeNDAAAACAAJ&hl=hu&printsec=frontcover&pg=GBS.PA2782> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁴⁸ *Allgemeine Zeitung*, 1862. jún. 26. 17. <https://play.google.com/books/reader?id=eeNDAAAACAAJ&hl=hu&printsec=frontcover&pg=GBS.PA2953> (letöltés: 2020. okt. 3.) A német újság által írottakat megerősíti az a tény, hogy az olaszországi magyar légió tagjai között valóban nem aratott nagy sikert a nyilvánosságra került Duna-konföderációs tervezet. Palóczy Tamás, az olaszországi magyar légió egyik tagja például levelet írt Klapka Györgynek, melyben amellet, hogy felsorolta, milyen sérelmek érték a légió tagjait 1862-ben, sajnálatát fejezte ki, hogy ő és tisztársai a Dunai-szövetség tervére nézve véleménykülönbségben vannak a tábornokkal. Palóczy Tamás – Klapka György, 1862. júl. 10. MNL OL R 187. Palóczy Tamás. Jósika Miklós arról írt Brüsszelben, hogy: „Most egy Kossuth-féle manifestum rumoroz a lapokban – valódi curiosum, melyről semmi tudomásunk nincsen. Én apogriphe-nak hiszem. De ha áll, annyi igaz, hogy alá nem írom, s mi itt Brüsszelben mindnyájan így vélekedünk.” Jósika Miklós – Fejérvári Géza, 1862. jún. 1. In: Jósika Miklós: *„Idegen, de szabad hazában”*. Összeáll., bev. Kokas Károly – Szajbély Mihály. Budapest, 1988. 357.

⁴⁹ Lukács: *Magyar politikai emigráció 1849–1867*, 214.

⁵⁰ Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 61.

⁵¹ Kónyi: *Deák Ferencz beszédei*, V. 48–50.

németek, hogy a tervezet a Habsburg Birodalom felbomlásával számol. Ez esetben az osztrák-németek csatlakozhatnának egy egyesült német államhoz, azonban a németiség befolysása a Duna-térségben gyengülne. A magyarok a tervezetükkel így nemcsak Ausztria érdekeivel, hanem az össznémet érdekekkel is szembekerülnének.⁵² Valussi feltehetőleg gyűjtőmunkát követően készíthette el írását, véleményem szerint, ha találkozott volna pozitív német nyelvű sajtóreakciókkal, akkor azt megemlítette volna a cikkében.

További reakciók a tervezet kapcsán

Érdekes kitérni néhány olyan véleményre is, amelyek a Habsburg Birodalmat lakó más nemzetiségek irányából érkezett. Az *Ost und West* című újság követelte, hogy a délszlávok vegyenek részt a Monarchia szövetségi átalakításában, a Magyarországgal való kapcsolatot pedig gondolják át. A lap főszerkesztője, Imbro Tkalac nyíltan ausztrioszlavista volt, s gyakran hivatkozott František Palacký eszméire, aki Csehország jövőjét a Habsburg Birodalom keretein belül képzelte el. Az újságban a Duna-konföderációs terv megjelenése után vita bontakozott ki arról, hogy a terv alkalmas-e arra, hogy a balkáni népek felszabaduljanak a török gyámság alól.⁵³

Juraj Plosic az úgynevezett régi és új szlovák iskola vitája kapcsán 1868-ban az alábbiakat írta: „Amíg Kossuth kezében volt a kormány, a nemzeteket szóval, tűzzel és karddal is üldözte. Most ő is megváltozott. Csak hogy aki sokat változik, mindig hajlik a változásokra. Alaposan megvizsgáltam Kossuth híres Duna Konföderációját és keletkezése körülményeit, s be kell vallanom, hogy megcsapott belőle a magyar hegemonia bűze.”⁵⁴

A pesti román nyelvű *Concordia* szerkesztője, Sigismund Pop az alábbiakat írta 1862-ben:⁵⁵ „...vajon hiányzik-e az, hogy az illető népek e célok megvalósításáért ép ésszel holmi álmokképek után fussanak, leromboljanak minden létezőt, vagy azt, ami útjukban állani látszik, hogy aztán a milliók vérével hizlalt romokon új falakat építsenek, melyek ereje és tartóssága ismeretlen mennyiségű, problematikus dolog – miközben mindezek [a célok] könnyebben és biztosabban elérhetők törvényes úton, különösen amikor látható, hogy a [bécsi] kormány maga nyújt segítő kezet megvalósításukhoz.”⁵⁶ A román újság másutt az alábbiakat fűzte hozzá a tervezethez: „Kossuth felbecsülhetetlen értékű őszinteségének köszönhetően tervezete világosságot gyújt még a fantaszták agyában is, hogy megértsék: nekünk csak Ausztriával van jövőnk, nélküle semmiképp. Ez a legnagyobb magyar után maradt örökség.”⁵⁷

⁵² *L'Alleanza*, 1862. jún. 29. 2. – Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 61.

⁵³ *Ost und West*, 1862. szept. 13. Közli: Horel, Catherine: *A középnek mondott Európa. A Habsburgoktól az európai integrációig, 1815–2004*. Budapest, 2011. 277.

⁵⁴ Bokes, František (ed.): *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu 1848–1914*. II. 1867–1884. Bratislava, 1965. 98. Közli: Szarka László – Szász Zoltán: *A föderáció gondolata magyarok és nem magyarok körében (1848–1919)*. Korunk. 3. évf. (1992) 3. sz. 100.

⁵⁵ Sigismund Pop, avagy Pap Zsigmond 1848-ban még Kossuth híve volt, de akkor is kiállt már a nyelvhasználati jogok biztosításáért. 1862-ben már kormányhivatalnokként dolgozott. Lapját a helytartótanács anyagilag támogatta. Deák Ágnes: *Hivatali visszaélések nemzetiségi küzdelmek erőterében. (Kövár vidéke, 1861–1863)*. Történelmi Szemle, 59. évf. (2017) 2. sz. 199–200.; Pajkossy: *Az 1862. évi Duna-konföderációs tervezet dokumentumai*, 937–957.

⁵⁶ *Concordia*, 1862. máj. 31., 1862. jún. 12. Közli: Szarka–Szász: *A föderáció gondolata magyarok és nem magyarok körében*, 100.

⁵⁷ *Concordia*, 1862. júl. 31., 1862. aug. 19. Közli: Szarka–Szász: *A föderáció gondolata magyarok és nem magyarok körében*, 100.

A korabeli olasz újságok egész máshogy látták a kérdést, mivel szerintük a tervezetet mind a románok, mind a szerbek, mind a horvátok jól fogadták. A nápolyi *Indipendente* című újság egy zágrábi folyóirat cikkét publikálta a konföderációval kapcsolatban. A legfontosabb pont így szól: „Magyarország lesz az új államrend sarokköve, amely a Török Birodalom romjaiból fog emelkedni. Magyarország lesz az, és ezért, miközben mi, délszlávok a magyaroktól elvárjuk azt, ami jár nekünk, soha nem fogjuk engedni, hogy Magyarország jogai és területi integritása sérüljön. A magyarok lojálisan és hátsó szándék nélkül nyújtják a kezüket, és a keleti kérdés nagy lépést fog tenni a megoldása felé.”⁵⁸

Kossuth „Felvilágosításai”

Az indiszkréciónál Kossuth arra kérte Helfyt, próbálja jóvátenni a hatalmas hibát, és közölje, hogy az írás nem a nyilvánosság számára készült, csak eszmecsere alapjául szolgál, s csak azért jelentette meg, mert azt a fontosságánál fogva jónak látta a nyilvánossággal megismertetni.⁵⁹ Május 21-én azonban már azt kérte, Helfy írjon egy cikket, amelyben „mondja nézeteit miként kellene a confederatiót létesíteni” – megemlítve, hogy e nézetekben Kossuth is osztozik. „A dolgon segíteni kell, amennyire lehet. Elkezdtem a mikéntje iránt egy levelet írni Önnek – Kérem addig ne szóljon a dolgról míg azt nem kapja” – végződik a levél.⁶⁰

Helfy május 25-én közölte az *Alleanzában*, hogy készült egy cikket megjelentetni a Duna-konföderációs tervezettel kapcsolatban, azonban levelet kapott Kossuthtól, amelyben a volt kormányzó felvilágosításokat írt a tervezethez, és azt majd a következő számban fogja publikálni. Emellett felhívta a figyelmet arra, hogy nem hivatalos dokumentumként, hanem csak mint egy bevezetőre kell tekinteni az egy héttel ezelőtt megjelent írására. Nem kiáltvány az, aminek több újság is nevezte, csak tervezet, amelyet bizalmasan közöltek vele, és amelyet a téma fontosságára tekintettel hozott nyilvánosságra.⁶¹ Ezen a napon Kossuth ismét levelet intézett Helfyhez, amelyben többek között elküldte a felvilágosításokkal kapcsolatos szerkesztői teendőket.⁶² A június elsejei számban jelentek meg Kossuth felvilágosításai, Helfy előszavával:

„Kossuth Lajos nagyon fontos írásának bevezetőjében, amelyet itt publikálunk, az illusztris szerző enyhe szemrehányást tesz, mivel idő előtt kiadtuk a nyilvánosságnak a dunai konföderáció tervezetét.

Amennyire fáj is az, hogy megérdemelt ez a feddés, most nem bánkódhatunk miatta, hiszen az indiszkréciónál az alábbi munkát eredményezte, amelyet bizonyosan a legcsodálatosabb és legfontosabb politikai okmányok közé lehet sorolni, amelyek valaha is a legkiválóbb magyar államférfi tollából származtak.

Ugyanakkor felkérjük az (olasz) királyságbéli és külföldi kollégákat, akik megjelentették a dunai konföderációs tervet, amely az *Alleanza* 14. számában jelent meg, hogy teljes körűen adják közre az alábbi írást, amely a tervezet elengedhetetlen kiegészítője.”⁶³

Helfy június 14-én fogalmazott egy nyílt levelet, amely 24-én jelent meg a francia nyelvű *L'Italie* című újságban. Itt reagálni kívánt a *Magyar Sajtó*ban megjelentekre, miszerint Kossuth fel kívánja adni az ország területi integritását. Helfy ezt cáfolta, s megállapította, hogy

⁵⁸ *L'Indipendente*, 1862. jún. 13. Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 60.

⁵⁹ Kossuth Lajos – Helfy Ignác, 1862. máj. 19. MNL OL R 65 Helfy Ignác. 1. H 6.

⁶⁰ Kossuth Lajos – Helfy Ignác, 1862. máj. 21. MNL OL R 65 Helfy Ignác. 1. H 7.

⁶¹ *L'Alleanza*, 1862. máj. 25. 1.

⁶² Kossuth Lajos – Helfy Ignác, 1862. máj. 25. MNL OL R 65 Helfy Ignác. 1. H 9.

⁶³ *L'Alleanza*, 1862. jún. 1. 1.

ilyet csak azért írhattak, mert még nem olvasták Kossuth felvilágosításait a tervezettel kapcsolatban. Felszólította a sajtó munkatársait, hogy feltétlenül jelentessék meg Kossuth felvilágosításait a tervezettel kapcsolatban.⁶⁴

Kossuth az 1862. június 15-én írt levelében belátta, hogy „nem olly könnyű a 'Felvilágosításoknak' utat csinálni, mint az első tervnek. Emezt természetesen minden ellenség felvetté, mert határozatlansága következtében megtámadásra szolgáltatott alkalmat. A kár enyhítésének más módja nincs mint a felvilágosításoknak minél terjedtebb nyilvánosságot eszközölni - Ugyan micsoda lapok adták? Azt hiszem igen kevés. S gyanitom hogy a Francia lapokkal nem boldogult Ön.” Kossuth kérte Helfytől, hogy ennek ellenére próbája terjeszteni felvilágosításait.⁶⁵

A volt kormányzó nem véletlenül az *Alleanza* főszerkesztőjét bízta meg azzal, hogy helyre téve hibáját próbálja elérni, hogy minél több fórumon jelenjenek meg a felvilágosításai. Helfy nagy befolyásoló erejének a háttéréről utólag visszaemlékezve az alábbiakat írta: „Helfy, ki nemcsak a magyar s olasz ügy érdekazonossága érzetének meggyökeresítése körül kétségtelenül mindnyájunk közt a legnagyobb érdemekkel bír, hanem politikai hitvallásunknak az európai sajtóban meghonosítására is kiváló befolyást gyakorolt az által, hogy ki tudta vinni, miszerint a világ-sajtó egyik közös kútfejeének, az »Agence Havas«-nak távirtdai körében Konstantinápolytól Turinig ugyszólván rendelkezhetett.”⁶⁶ A tanulmány első felében bemutatott cikkek bizonyítják, hogy Kossuth felvilágosításaival végül alig foglalkoztak érdemben a külföldi sajtótermékek (kivételet néhány olasz kiadvány jelent: például a milánói *Perseveranza* és a nápolyi *Popolo d'Italia*, illetve a párizsi *Siècle*, amelyek beszámoltak az *Alleanza*ban június elsején megjelent felvilágosításokról).⁶⁷ E kevés eredmény némileg árnyalja Kossuth értékelését az *Alleanza* főszerkesztőjének befolyásoló erejéről a nemzetközi hírlappiacon.

Helfy próbált a magyar nyelvű sajtóval is érintkezésbe lépni: Kossuth leveléből tudjuk, hogy írt levelet a *Sürgöny* szerkesztőségének: „Ha elnem szoktam volna a mosolygástól, mosolyogtam volna Önnek a «Sürgönyhöz» írott levelén - Irigylem Önnek a gyermeked kedélyét, mely hinni képes, hogy a Sürgöny Ön felszólításának megakarhat felelni, vagy ha akarhat, megfelelni.”⁶⁸ Helfy Szemere Bertalan reakcióira is igyekezett reagálni. Az *Alleanza* június 22-ei számában közölte, hogy az a Szemere, aki örömmel fogadta az októberi diploma kiadását, most Kossuth tervezete ellen ír. Összefoglalta Szemere mondandójának a lényegét, majd kijelentette, hogy mivel a volt miniszterelnök elvesztette már a közvélemény támogatását, írását úgysem veszik komolyan.⁶⁹

Milyen cikkek jelentek meg a magyar emigrációról ekkoriban?

Felmerülhet a kérdés főleg a francia és az angol sajtó kapcsán, hogy ha ilyen keveset foglalkoztak – egy-egy újság kivételével – a Duna-konföderációs tervezettel, majd Kossuth felvilágosításaival, akkor mik voltak azok a témák, amelyek a magyar emigrációval kapcsolatban

⁶⁴ *L'Italie*, 1862. jún. 24. Az újságból (amely Kossuth iratai között található) ez az egyetlen nyílt levél van kivágva. MNL OL R 90. Kossuth Gyűjtemény I. 4056.

⁶⁵ Kossuth Lajos – Helfy Ignác, 1862. jún. 15. MNL OL R 65 Helfy Ignác. 1. H 10.

⁶⁶ Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból. 3. köt. A remény és csapások kora 1860–1862.* Budapest, 1882. 357.

⁶⁷ Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 59., 80.

⁶⁸ Kossuth Lajos – Helfy Ignác, 1862. jún. 15. MNL OL R 65 Helfy Ignác. 1. H 10.

⁶⁹ *L'Alleanza*, 1862. jún. 22. 1.

eljutottak az olvasókhöz. Ennél a pontnál kell kiemelni Türr István Kossuthnak írt egyik levelének egy részletét, amelyet az *Alleanza* is publikált: „A Dunai szövetség Ön által nemrég közzétett tervezete némi nyugtalanságot keltett hazánkban, sőt tiltakozást is váltott ki. Én nem értem sem a nyugtalanságot, sem a tiltakozást. Mi, akik külföldön élünk, tudjuk, hogy mekkora szükség van részünkről egy világos és egyértelmű állásfoglalásra, hogy a világ megismerje, milyen módon képzeljük el a jövőben kapcsolatainkat rendezni országunk nemzeti-ségeivel és a szomszédos népekkel, és hogy a diplomaták láthassák, milyen lenne az az épület, amely a Habsburg-ház romjai helyén épülne.”⁷⁰ Kossuth erre a levélre válaszolta az alábbiakat: „Lesz annak kára, hogy Ön a tényt, miszerint a Confoederatio eszméje Magyarországon ellenkezésre talált, constatirozta, a nélkül hogy ezen ellenkezésnek titkát s természetét megmagyarázta volna. Minthogy azonban megtörtént, szükségesnek látnám, hogy az időszaki sajtó (nem mi, hanem a sajtó) e tárgyat tüzetesen discutálja.” Miután Kossuth felsorolta az irányezsméket, amelyeket a hírlapokban szeretne látni, így folytatta levelét: „De jól megértsen, édes barátom, ha ezeket én vagy Ön, vagy Helfy, vagy akárki magyar mondaná, a dolog kevés fontossággal birna, mert a felelet ez volna reá, hogy: «ti így gondolkoztok, az természetes», mint bizony igen kevés fontossággal bir az is, tudja e a világ vagy nem tudja, hogy Klapka is így gondolkozik vagy hogy épen az eredeti tervezet Klapka s az olasz kormány műve. Fontossággal az bir, hogy az európai sajtó szóljon ily értelemben.”⁷¹

A nemzetközi sajtó Türr levelének azon részletét közölte, hogy a Duna-konföderációs tervezet Magyarországon kedvezőtlen fogadtatásra talált, de a Kossuth válaszlevelében foglalt irányezsméket már nem lehetett viszontlátni a lapokban. Ellenben arról lehetett olvasni 1862 tavaszán és nyarán, hogy negatív dolgok történtek a magyar emigráció soraiban. Például a *Daily News* és a *Leeds Mercury* is arról írt, hogy a magyar hazafiak elégedetlenek Kossuth emigrációs politikájával.⁷² Klapka május 30-án írt levelével, melyben bejelentette, hogy egészségi állapota és további személyes okok miatt lemond a Magyar Nemzeti Igazgatóságban betöltött pozíciójáról, széles körben foglalkozott a sajtó. Míg a Duna-konföderáció bemutatásának a legtöbb helyen négy sort áldoztak, addig Klapka levelét több újság is közölte.⁷³ Szintén nagy sajtóvisszhangot váltott ki Kossuth Garibaldihoz címzett augusztus 28-i levele, melyben kinyilvánította, hogy nem ért egyet az olasz szabadsághős Róma elleni hadjáratával.⁷⁴

⁷⁰ Az 1862. június 16-án datált levelet az *Alleanza* június 22-én jelentette meg teljes terjedelemben – idézi még olaszul Pásztor: *La confederazione danubiana nel pensiero degli Italiani ed Ungheresi nel Risorgimento*, 63. és magyarul Pete László: *Olaszország magyar katonája – Türr István élete és tevékenysége*. Budapest, 2011. 165. Itt Pete fordítását használtam fel.

⁷¹ Kossuth Lajos – Türr István, 1862. jún. 23. MNL OL R 211 - No. 1175-2233. Türr Istvánhoz intézett levelek (a levélírók betűrendjében). II. cs. 2. 1636.

⁷² *The Daily News*, 1862. júl. 7. 3. <https://www.newspapers.com/image/390859470/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *The Leeds Mercury*, 1862. júl. 9. 1. <https://www.newspapers.com/image/390417015/> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁷³ Például: *The Daily News*, 1862. jún. 9. 5. <https://www.newspapers.com/image/390857345/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *The Standard*, 1862. jún. 9. 5. <https://www.newspapers.com/image/401638623/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Le Temps*, 1862. jún. 7. 2. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k221190j/f2.item> (letöltés: 2020. okt. 3.)

⁷⁴ Például: *The Guardian*, 1862. szept. 3. 3. <https://www.newspapers.com/image/257627581/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *The Standard*, 1862. szept. 3. 6. <https://www.newspapers.com/image/401670476/> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Journal des débats*, 1862. szept. 2. 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k453167v.item> (letöltés: 2020. okt. 3.); *Le Constitutionnel*, 1862. szept. 2. 2. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6729355/f2.item> (letöltés: 2020. okt. 3.)

Tényleg körbejárta a nemzetközi sajtót a tervezet?

A sajtószemlét követően megállapítható, hogy az a kijelentés, miszerint a Duna-konföderációs tervezet körbejárta a sajtót, némiképpen túlzásnak tekinthető. Kétségtől mentesen írtak az európai lapok a tervezetről, de szinte csak kizárólag az *Alleanza* május 18-án megjelent cikkére reagáltak, s leginkább csak néhány sorban intézték el a Duna-konföderáció bemutatását, így az olvasóközönség bizonyosan nem rendelkezhetett megfelelő mennyiségű információval ahhoz, hogy ítéletet alkothasson arról. Fontos kiemelni, hogy érintettség folytán az olasz és a német sajtó többet foglalkozott a tervezettel, az angol olvasók azonban nem ismerhették meg a program részleteit.

Az is megállapítható, hogy az olaszokon kívül – akik érdekeltek voltak a Habsburg Birodalom meggyengítésében – vagy semleges, de legtöbbször sokkal inkább negatívan írtak a tervezetről. A tervezet előszavának hiányában úgy ismertették a szöveget, hogy ez már kiforrott program, miközben az csak egy „eszmecsere alapjául szolgáló materialének volt szánva”.⁷⁵ Fontos továbbá kiemelni, hogy a tervezet minden fórumon kizárólag Kossuthhoz kapcsolatosan jelent meg. Így, bár például az olasz udvarban Klapka számított a jövő emberének,⁷⁶ a külső szemlélő számára úgy tűnhetett, hogy továbbra is Kossuth a magyar emigráció egyedüli vezetője. A tervezet egyébként is rosszkor került nyilvánosságra, mert éppen közlekedési folyamat zajlott a párizsi és a bécsi udvar között.⁷⁷ Az egész történet legnagyobb veszteségeként Helfy indiszkréciója lehetőséget adott a jövőbemutató gondolatnak, azaz a tér-
ségekben élő kis népek összefogása eszméjének a kompromittálására.

DÁNIEL VARGA

New Data Regarding the International Media Coverage of the Danubian Confederation Plan

The most important document of Kossuth's emigration has been examined multiple times, but the international media coverage of the plan that was leaked due to the indiscretion of Ignác Helfy has rarely been touched upon. The digitalisation of contemporary newspapers is currently at the point where we can start discussing the media coverage of the plan and examine the various opinions regarding the Danubian Confederation and the arguments for and against it. By reviewing the French, Italian, English, and German newspapers we can see that they discussed the plan that was published in the newspaper *Alleanza (The Alliance)*, but they gave more room to negative opinions and criticism, and they barely even considered Kossuth's clarifications. It is important to note that Ignác Helfy's foreword was not published at all, even though he states that it should not be considered an official political document, and the newspapers discussed the plan like it was a complete political program. Due to being more involved the Italian and German language press discussed the plan significantly more, and it can also be seen that apart from the Italians - who had an interest in weakening the Habsburg Empire – every press outlet wrote about the plan either neutrally, or more often in a negative light.

⁷⁵ Kossuth Lajos – Helfy Ignác, 1862. máj. 19. MNL OL R 65 Helfy Ignác. 1. H 6.

⁷⁶ Farkas: *Magyar függetlenségi törekvések 1859–1866*, 42.

⁷⁷ Lajtor László: *Kossuth dunai konföderációs terve és előzményei*. Budapest, 1944. 78.